

Català

Artistes compromeses amb la República

Del 14 d'abril al 18 de setembre de 2022

Del 14 d'abril al 30 de juny de 2022
De dimarts a diumenge, de 10 a 19 h

De l'1 de juliol al 18 de setembre de 2022
De dimarts a diumenge, de 10 a 20 h

Museu de Maricel
Carrer de Fonollar, s/n. Sitges
www.museusdesitges.cat

Visites guiades / Tallers / Activitats

Consultar tarifes i programa complet
Tel. 93 894 03 64 (ext. 1)
museusdesitges@diba.cat
www.museusdesitges.cat

1931—1939

Museus
de Sitges

Ajuntament
de Sitges

Diputació
Barcelona

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Artistes compromeses amb la República

1931—1939

La proclamació de la República, rebuda per la majoria de les dones amb una gran il·lusió, va generar en elles grans expectatives i una gran eferescència de llibertat. Des de la Generalitat de Catalunya i el Govern de la República Espanyola es van introduir canvis legislatius importants destinats a eliminar la discriminació de les dones.

La política cultural de la Generalitat es va dirigir a aconseguir que la cultura fos catalana, democràtica, científica i laica, intentant posar els màxims esforços a elevar el nivell cultural de la població. Quant al món de l'art, s'obriren nous museus i noves sales privades d'exposicions, es crearen tallers escola i nous grups d'artistes a la recerca d'un nou art. Moltes artistes en van treure profit i hi van participar.

Malauradament, amb l'aixecament feixista, tots els intents de crear un art nou, una avantguarda artística, es van truncar. Les galeries privades van pràcticament tancar: les obres no es venien. Durant els anys de guerra hi va haver dues menes d'activitat: els salons oficials i les exposicions impulsades per partits i sindicats. No obstant això, fou un període de gran creativitat a la zona republicana. La producció artística es va polititzar i posà l'accent en la propaganda.

Moltes artistes, des del primer moment, van prendre partit a favor de la República, establerta legalment i legítimament, i a favor de la revolució. En realitat, es posaren al servei de la Generalitat de Catalunya per participar en l'ensenyament, les exposicions, la cultura, la protecció del patrimoni artístic, etc. Elles, a l'igual dels seus companys, tingueren un gran paper en la comunicació d'informació i en la transmissió ideològica. S'afiliaren als sindicats d'artistes, participaren en exposicions i col·laboraren amb els seus dibuixos i fotomuntatges en diverses revistes del moment. Possiblement n'hi va haver més de les que aquí són ressenyades, perquè moltes il·lustracions i cartells són anònims.

Volem donar a conèixer obres realitzades per aquestes artistes, la iconografia de les quals palesa diferents aspectes de la vida durant els anys de la República (1931-1939). Pretenem que les seves obres ens parlin d'aquells anys i dels problemes als quals s'hagueren d'enfrontar, el pitjor dels quals fou l'aferissada i sagnant guerra que durà gairebé tres anys. Només així, la memòria col·lectiva, que ha obviat aquestes dones en la seva tasca artística, es recuperarà d'aquest malaurat oblit i finalment es podrà reconèixer la seva vàlua merescuda.

Hem renunciat a exposar aquelles obres el contingut de les quals no considera aspectes socials o polítics associats amb la defensa dels ideals republicans, malgrat que les seves autores haguessin mantingut un fort compromís social o polític. Es mostren, doncs, obres que s'han pogut localitzar fetes per artistes nascudes a Catalunya i que hi van viure gran part de la seva vida, o que, malgrat no haver-hi nascut, hi van passar llargues temporades, i/o que van participar en alguna de les moltes activitats artístiques dutes a terme a Catalunya entre el 1931 i el 1939.

Carme Millà Tersol

Barcelona
1907—1999

Compromesa amb la República i l'anarquisme, va ocupar diferents càrrecs en el Sindicat Únic de l'Ensenyament i Professions Liberals de la CNT-AIT de Barcelona, on desenvolupà un paper important. Preocupada per l'educació, col·laborà en la redacció dels estatuts del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), fou professora d'aquesta escola i també l'autora del seu cartell *Escola Nova, poble lliure*.

En el cartell, mitjançant formes arrodonides i d'una gran tendresa, defensava l'ensenyament laic i la coeducació: nens i nenes no solament compartien les aules, sinó també els mateixos continguts escolars, tal com queda reflectit en les dues criatures que estan llegint un gran llibre que sostenen sobre la falda.

El cartell *Ajudeu Euzkadi! CNT-AIT*, imprès només en dues tintes però molt expressiu, representa dues dones basques, abillades típicament i que fugen corrent dels bombardejos amb tres criatures. Anunciava un dels molts actes festius, de gran càrrega simbòlica i emotiva, que es dugueren a terme a Barcelona i en altres ciutats de Catalunya dins de la Setmana Pro-Euskadi, celebrada el mes de juny del 1937 poc temps després del bombardeig de Guernica (26 d'abril).

El 1939, amb el triomf franquista, Carme Millà s'hagué d'exiliar. Tornà a Barcelona el 1959, on exposà a la sala Selecciones Jaimes, però no s'instal·là a la ciutat fins al 1961. Un cop jubilada, continuà la seva activitat artística.

1 |

C.E.N.U. Escola Nova, poble lliure

Barcelona: I. C. Seix i Barral, Empresa col·lectivitzada, 1936
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

1 |

2 |

Ajudeu Euzkadi!... Sindicat Únic de l'Ensenyament i Professions Liberals, CNT-AIT

Barcelona: La Neotípia, juny del 1937
Litografia sobre paper

Museu de Reus. Institut Municipal Reus Cultura

Dues dones basques, mare i filla, abillades segons l'ús rural, fugen corrent dels bombardejos amb tres criatures. Barcelona fou el destí de l'èxode de molts refugiats, especialment dones i criatures, que escapaven de la barbàrie dels alçats. Els bascos van ser els més nombrosos. Aquest festival fou un dels molts actes, amb una gran càrrega simbòlica i emotiva, duts a terme a Barcelona i en altres ciutats de Catalunya dins de la Setmana Pro-Euskadi, celebrada poc temps després del bombardeig de Guernica (26 d'abril de 1937).

**«Com tants espanyols,
vaig creure rejevenir i
em vaig llançar al carrer
per veure, entusiasmada,
l'eclosió del poble.»**

María Lejárraga

3 |

Logotip de la Secció de Mestres del Sindicat Únic de l'Ensenyament i Professions Liberals de la CNT-AIT

Barcelona, s.d.
Dibuix a la ploma amb tinta sobre paper

Col·lecció particular

4 |

Títol a favor de Carme Millà, en què és nomenada mestra provisional del Consell de l'Escola Nova Unificada de la Generalitat de Catalunya

Barcelona, 31 de maig de 1937
Paper imprès i manuscrit

Col·lecció particular

5 |

Calendari

Barcelona: La Neotípia, 1936
Paper imprès

Col·lecció Núria Rius Vernet

A finals del 1935, la impremta La Neotípia, creada el 1905 pel seu pare com a empresa obrera col·lectiva, oferia el calendari del 1936 en format de llibret, amb refranys per a cada dia de l'any. Carme Millà l'il·lustrà amb dibuixos, un per a cada mes, de formes geometritzants, d'aparença infantil, amb els quals aconseguí una sensació de moviment.

2 |

Lola Anglada Sarriera

**Barcelona – Tiana
1892–1984**

El seu compromís amb el catalanisme havia quedat ben palès, especialment amb les il·lustracions que va fer per a la revista *Nosaltres Sols!* des del primer número, del 28 de març de 1931, fins al 1933. Les seves il·lustracions es caracteritzaven per la representació de la pàtria, Catalunya, mitjançant la figura d'una jove vestida de catalana.

Li digueren «la marona dels presos» per l'ajut que els prestà amb els seus dibuixos i per la seva implicació en actes i mobilitzacions dirigides al seu alliberament, com feu en el cas del Complot de Garraf.

Fou secretària d'Acció Cultural i Social de la Unió Catalanista i, en els anys de guerra, s'afilià a la UGT. Jaume Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat, li encarregà que donés vida al personatge d'El Més Petit de Tots, esculpit per Miquel Paredes. Ella el canvià per un ésser androgin, representant de tots els valors que la guerra malmeta i, com a tal, símbol de la Catalunya oprimida, de la República o d'un poble en lluita contra el feixisme.

Va fer també tot un conjunt de dibuixos aquarellats de personatges de la guerra: milicians i milicianes, brigadistes, dones pertanyents al batalló de la Mort o centúria Malatesta i a la columna Thaëlmann; no s'oblidà del Comissariat de Propaganda de la Generalitat ni d'«els altres» (els guanyadors de la guerra: falangistes, requetès i soldats italians).

Acabada la guerra, no es va voler exiliar i va haver d'amagar-se en pisos de Barcelona fins que va establir-se definitivament a Tiana. Va tenir problemes per vendre les seves obres i per exposar.

6 |

El Més Petit de Tots

Barcelona: Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, 1937
Impressió tipogràfica sobre paper

Biblioteca del MNAC-Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona

6 |

7 |

Parc de la Ciutadella. Cap al front

Barcelona, juliol-agost del 1936
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

7 |

8 |

Milicians russos de les Brigades Internacionals

Barcelona, gener del 1937
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

«Mai com en el temps de la República m'he sentit viure a casa nostra.»

Lola Anglada Sarriera

9 |

Els altres

Tiana, 1939
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

10 |

Comissariat de Propaganda

Barcelona, gener del 1937
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

11 |

Caserna Carles Marx. A les Rambles

Barcelona, juliol del 1936
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

12 |

Cap al front. A la Caserna Carles Marx

Barcelona, agost del 1936
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

13 |

Columna Thaëlmann. Parc de la Ciutadella. Cap al front

Barcelona, agost del 1936
Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

14 |

Una tarda al port

1936

Dibuix a la ploma amb tinta i al llapis grafit sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

Jaume Miravittles encarregà a Lola Anglada donar vida al personatge El Més Petit de Tots. Ella, amb total llibertat, creà una figura andrògina que poc tenia a veure amb l'estatueta, realitzada per Miquel Paredes, que li donaren com a model. En aquest dibuix es copsa de seguida la diferència entre els nens i El Més Petit. Són moltes les lectures que se'n poden fer: com a nen o nena, pot ser el símbol d'un futur millor; pot ser la icona d'un poble que lluita contra el feixisme; també pot ser la personificació de tots els valors que la guerra malmeté: amicitat, solidaritat, alegria, generositat, prudència, respecte...

15 |

El Més Petit de Tots

1939

Dibuix al llapis Conté i acolorit amb aquarel·la sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

16 |

Portada del díptic amb la cançó

El Més Petit de Tots

Febrer del 1937

Litografia sobre paper de fil

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

17 |

Revista *Mirbal*, núm. 1 [pàgina sense numerar]

Barcelona: I. G. Viladot, 1937

Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

18 |

Revista *Estel: Publicació Quinzenal per a Nois i Noies*, any I, núm. 1 [pàgina sense numerar]

Barcelona: Grafos Ada, setembre del 1937

Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

19 |

Nosaltres Sols. Secció Feminal

1931

Dibuix a la ploma amb tinta sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

20 |

Abans morir que ensenyar als nostres fills en llengua estrangera

Agost del 1932

Dibuix al llapis grafit i al llapis Conté sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

Aquesta imatge es publicà al número 70, del 6 d'agost de 1932, de la revista *Nosaltres Sols!* amb el peu: «Abans morir que ensenyar als nostres fills en llengua estrangera». Una mare protegeix les seves criatures abans de ser afusellades per un escamot del qual només s'aprecia l'ombra, una clara iconografia que ens evoca *Los fusilamientos del 3 de mayo* de Francisco de Goya. També ens pot remetre a obres de la pintora i escultora alemanya Käthe Kolwitz. L'artista, com feu en altres dibuixos per a aquesta revista, torna a emprar la imatge de la dona com a símbol de Catalunya. El peu amb què sortí publicat el dibuix al·ludeix a la importància de la llengua materna en tota reivindicació nacionalista.

21 |

A mi no em direu a la cara que aquest poble no hauria defensat la República Catalana!

Abril del 1932

Dibuix al llapis Conté sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

22 |

Catalunya-Euskadi

1938

Dibuix a la ploma amb tinta i al llapis grafit sobre paper

Fons historicoartístic de la Diputació de Barcelona

Maria Ferrés Puig

Maria Freser

Vilassar de Mar—Valls
1874—1964

Maria Ferrés —o Freser, com ella signava— va pintar la rereguarda. Són dibuixos de petit format, fets de manera àgil i acolorits amb tonalitats suaus, que fan una sensació sempre d'immediatesa i de moviment, i que constitueixen una veritable crònica de tots els personatges que es podien veure pels carrers de Barcelona durant el llarg conflicte. No es va oblidar de ningú: soldats republicans amb els seus uniformes, milicians i milicianes, membres de la FAI i de les Brigades Internacionals, comissaris polítics, soldats sollevats, membres de la guàrdia mora abillats amb els fesos vermells i les gel-labes blanques, falangistes, carlistes amb uniformes diferents, noies de la Secció Femenina, dones a les cues de racionament o amb els cistells buits a la recerca de menjar, fins i tot estraperlistes, criatures, gent que va haver de sortir cap a l'exili amb els farcells plens de roba sobre el cap, etc.

A primera vista, pot semblar que Maria Ferrés no va prendre partit per cap bàndol en la representació d'aquestes figures que van patir la guerra, com sí que ho va fer Lola Anglada afegint al seu conjunt de dibuixos els que va titular *Els altres*. Tanmateix, si la nostra mirada és més acurada, podem esbrinar com subtilment fa palesa la seva presa de partit: només cal mirar els rostres de la gent que ha de fugir cap a l'exili o comparar com estan representades les persones dels diferents bàndols (els milicians i les milicianes confrontats amb els membres de la guàrdia mora), per posar només un parell d'exemples.

23 |

23 |

Brigada Internacional. Apunt sobre la Guerra Civil

1936
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

24 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1936
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

25 |

Apunt sobre la Guerra Civil

Febrer del 1937
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

26 |

Batalló de la mort. Apunt sobre la Guerra Civil

1936
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

27 |

Apunt sobre la Guerra Civil

Gener del 1937
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

«No he vingut a la revolució per a fer antesales.»

Mary Low, brigadista anglesa

28 |

Carrer de València. Apunt sobre la Guerra Civil

1936
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

29 |

Apunt sobre la Guerra Civil

Desembre del 1937
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

30 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1936
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

31 |

Darrere d'un camió. Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

En aquest afany de representar totes les persones que deambulaven pels carrers de Barcelona durant la guerra, Maria Ferrés, com també feu Lola Anglada, no s'oblidà dels vencedors ni dels membres de la guàrdia mora, abillats amb els fesos vermells i les gel·labes blanques. En aquest cas, els veiem somrients, circulant asseguts a la part del darrere d'un camió, gaudint del triomf, un cop conquerida i ocupada la ciutat el gener del 1939.

32 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

33 |

Passeig de Gràcia. Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

34 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

35 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

36 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

37 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

38 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

39 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

40 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

41 |

Apunt sobre la Guerra Civil

1939
Aquarel·la sobre paper

Museu Enric Monjo - Museu Municipal de Vilassar de Mar

Entre els apunts sobre les persones de la rereguarda, l'artista en dedicà uns quants a la gent que fugia cap a l'exili el 1939: homes i dones silenciosos (el silenci dels civils que suporten més enllà de la resignació), amb cistells, bosses, fardells que carreguen a l'esquena, sobre el cap o a les mans, intentant emportar-se vers un destí incert parts estimades de la seva vida, del seu passat. La sensació de pressa i d'angoixa que aconseguí plasmar en aquests apunts contrasta amb la tranquil·litat, la calma i la satisfacció que coplem en els apunts dels requetès o de la guàrdia mora.

31 |

37 |

Francisca Bartolozzi Sánchez

Pitti o Francis Bartolozzi

Madrid – Pamplona
1908 – 2004

Durant la República participà en les Misiones Pedagógicas (iniciativa governamental d'alfabetització i millora educativa de la població més necessitada) i col·laborà il·lustrant historietes pròpies o d'altri en la revista *Crónica*. Des del desembre del 1934 hi publicà les peripècies d'un nen heroi, Canito, i de la seva gata, Peladilla. En el darrer número, Canito s'enfronta amb el tirà i el derrota, i el presenta sobre un ruc amb un cartell que diu «¡Se acabaron los tiranos en este país! ¡Viva la libertad!», en una clara al·lusió al cop d'estat franquista. Destaquen les seves il·lustracions per a la sèrie *Don Nubarrón*, emmarcada en la situació bèl·lica, i les del setmanari *Sidrín*, sobre les aventures d'un nen republicà.

L'abril del 1938 exposà al Casal de la Cultura de la plaça de Catalunya els sis gravats a l'aiguafort de la sèrie *Malsons infantils*, que foren exhibits al Pavelló de la República de l'Exposició Internacional de París del 1937. En ells representà, des de la perspectiva dels nens, els horrors de la contesa. En totes les composicions, una criatura de dimensions reduïdes és amenaçada per un gran monstre.

També va fer dibuixos aquarel·lats sobre la vida quotidiana durant la guerra: milicians, criatures, dones fent cua per comprar o fugint dels bombardejos o anant cap a l'exili, soldats retornant del camp de batalla, etc.

Acabada la guerra, s'establí a Pamplona, on visqué un veritable exili interior compaginant la seva labor artística amb tasques familiars, docència i treballs compartits amb el seu marit, no sempre prou reconeguts.

45 |

«No pot haver-hi art sense llibertat.»

Francis Bartolozzi

42 |

Mares

1938
Dibuix a la ploma amb tinta negra sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

43 |

Fugint

1938
Dibuix a la ploma amb tinta negra sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

44 |

Després del bombardeig

1938
Dibuix a la ploma amb tinta xinesa sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

Dibuix exposat a la Competició de Tardor de Barcelona el 1938. Com en gran part dels seus dibuixos sobre els desastres de la guerra, també aquí les dones amb criatures són les protagonistes. En aquest cas, l'artista no ha utilitzat el color, sinó només la tinta negra per subratllar la crueltat de les bombes. Una filera de dones disposades en un semicercle inacabat tenen cura de les criatures. La desolació es mostra en els rostres i les actituds. La fortalesa d'aquestes dones resta ben palesa només en la grandària de les seves mans, els seus braços i les seves espatlles. En primer terme, el peu de la dona manifesta el seu contacte amb la realitat, el seu desig d'aferrar-se a la vida.

45 |

A la cua

1938
Dibuix al llapis greixós i acolorit sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

46 |

Soledat

1938
Dibuix al llapis greixós i acolorit amb aiguada sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

47 |

Sols

1938
Dibuix al llapis greixós i acolorit amb aiguada sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

48 |

Camperol milicià

1938
Dibuix al llapis greixós i acolorit amb aiguada sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

49 |

La dona a la guerra

1938
Dibuix al llapis grafit i a la ploma amb tinta i aiguada negres sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

50 |

Abraçada

1938
Dibuix al llapis greixós i acolorit amb aiguada sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

51 |

Amb el fusell a l'espatlla

1936
Dibuix al llapis greixós i acolorit sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

52 |

El retorn

1938
Dibuix a la ploma amb tinta negra sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

53 |

A l'estació

1939
Dibuix a la ploma amb tinta negra sobre paper

Museo de Navarra, Pamplona

54 |

Sidrín saca un semanario que va a ser extraordinario. Cartell de presentació de Sidrín, setmanari infantil dels diumenges, d'Antoniiorobles, amb il·lustracions de Pitti Bartolozzi

Barcelona: Estrella / I. G. Seix i Barral, E. C., 1937
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

55 |

Don Nubarrón y su tinajón, d'Antoniiorobles. Conte il·lustrat per Pitti Bartolozzi

Barcelona: Estrella / Imp. Sociedad General de Publicaciones (EC), 1938
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

56 |

Don Nubarrón y el saco de oro, d'Antoniiorobles. Conte il·lustrat per Pitti Bartolozzi

Barcelona: Estrella / Imp. Sociedad General de Publicaciones (EC), 1938
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

57 |

Don Nubarrón en los refugios, d'Antoniiorobles. Conte il·lustrat per Pitti Bartolozzi

Barcelona: Estrella / Imp. Sociedad General de Publicaciones (EC), 1938
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

58 |

Don Nubarrón en las colas, d'Antoniiorobles. Conte il·lustrat per Pitti Bartolozzi

Barcelona: Estrella / Imp. Sociedad General de Publicaciones (EC), 1938
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

59 |

«Canito y su gata Peladilla». Revista *Crónica*, núm. 305

15 de setembre de 1935
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca)

De manera continuada, entre el 1934 i el 1937 la revista setmanal *Crónica* publicà el seu còmic «Canito y su gata Peladilla», on es narren les peripècies d'un nen heroi i la seva gata actuant sempre contra les injustícies. En els darrers capítols, Canito s'enfronta al tirà Chumberas (referència a *Tirano Banderas*, de Valle-Inclán), que imposa el poder i la força sobre la població. Al final el derrota i se'l presenta damunt d'un ruc, amb un cartell que diu «¡Se acabaron los tiranos en este país! ¡Viva la libertad!», clara al·lusió al cop d'estat franquista i al desig de victòria republicana.

60 |

«Canito y su gata Peladilla». Revista *Crónica*, núm. 236

20 de maig de 1934
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca)

49 |

Manuela Ballester Vilaseca

València – Berlín
1908 – 1994

Artista de l'avantguarda valenciana dels anys trenta del segle XX, es dedicà a la defensa dels drets de les dones. Per a les eleccions legislatives del 1936 feu el seu primer cartell polític, *¡Votad al Frente Popular!* La imatge representava una mare intentant votar amb la criatura als braços; al fons, davant de la dona, hi dibuixà en color roig una munió de persones sense rostre, pertanyents als diferents partits d'esquerres; en contraposició, representants de l'Església i del capital, personatges de les dretes tradicionals, dibuixats en color negre i aixafant cadàvers, intenten impedir-li votar estirant-la per les faldilles. Els seus cartells palesen el seu compromís proletari. El seu canó artístic rebutjava l'abstracció i proposava un nou realisme social compromès amb la realitat del moment.

Fundà i dirigí la revista *Pasionaria: Revista de las Mujeres Antifascistas de Valencia* i col·laborà en moltes d'altres.

Quan el 1937 el Govern de la República es traslladà de València a Barcelona, ella i el seu marit, el cartellista Josep Renau, s'hi van desplaçar amb els fills. A Barcelona es convertí en dibuixant de la Secció de Premsa i Propaganda del Comissariat General de l'Exèrcit de Terra.

S'exilià a Mèxic, on va romandre fins al 1959, quan marxà a la República Democràtica d'Alemanya. Després de la mort de Franco, aquesta artista disciplinada i amb caràcter fort, idees clares i grans sentiments, tota sola, separada de Renau, va fer diversos viatges a València, la seva terra; mai, però, s'hi va poder quedar.

61 |

61 |

Figurí de moda

1939

Aiguada sobre paper

Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts
Sumptuàries González Martí, València

De molt jove havia fet dissenys de figurins de moda per a les revistes *La Llar*, *Hogar y Moda* i *Crónica*. En aquest hi apareix una jove lluint un bell vestit de nit amb una bandera republicana a manera de banda, una estratègia per reivindicar la República el 1939.

62 |

Retrat de Josep Renau

1934

Pintura a l'oli sobre tela

Museu de la Ciutat, València

63 |

Text de l'article «Una madre en defensa de sus hijos».

Orto: Revista de Documentación Social, núm. 8
[pàgina sense numerar, entre la 48 i la 49]

València: Tipografia P. Quiles, octubre del 1932
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

«L'art mai ha estat cap altra cosa que la plasmació de la realitat social.»

Manuela Ballester Vilaseca

64 |

Portada de la revista *Estudios: Generación Consciente. Revista Ecléctica*, any X, núm. 112

València: Tipografia P. Quiles, desembre del 1932
Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

Davant de xemeneies fumejants de fàbriques, l'artista hi representà la part superior dels cossos forts i musculosos de dos obrers nus, de raça diferent, de costat i superposant-se l'un a l'altre. Els homes estrenyen amb força les seves mans, clara mostra d'unió dels treballadors al marge de la diferència de color de la seva pell. La revista, nascuda el 1929, tractava amb gran rigor els temes socials de l'època, fet que la va fer molt atractiva per als intel·lectuals il·lustrats i odiada per les forces vives reaccionàries.

65 |

Il·lustració de l'article de Pascual Pla y Beltrán, «Elegía a Aida Lafuente». Revista *Nueva Cultura*, núm. 11 (suplement), p. 19

València, març-abril del 1936
Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

66 |

Text i il·lustració de l'article «El trabajo de la mujer en el campo». Revista *Nueva Cultura*, suplement *Nueva Cultura para el Campo*, núm. 1 [p. 4]

València: Tipografia Moderna, 1936
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

67 |

Text i il·lustració de l'article «Por qué y para qué construir en los pueblos Comités de Mujeres Antifascistas». Revista *Nueva Cultura*, suplement *Nueva Cultura para el Campo*, núm. 2 [p. 10]

València: Tipografía Moderna, 31 de desembre de 1936
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

68 |

Text i il·lustració de l'article «Derecho a la tierra». Revista *Nueva Cultura*, suplement *Nueva Cultura para el Campo*, núm. 3 [p. 6]

València: Tipografía Moderna, 31 de gener de 1937
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

69 |

Revista *Ejército del Ebro: Boletín de Campaña*

7 de novembre de 1938
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
(Casa de l'Ardiaca)

70 |

70 |

Para devolver a sus familias a los 30.000 presos, para llevar el pan a los hogares de los parados y represaliados. ¡Votad al Frente Popular! Partido Comunista

València: Gráficas Valencia S.L., febrer del 1936
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

Representació d'una mare amb la criatura als braços intentant votar; al fons, davant de la dona, Ballester hi dibuixà en vermell una munió de persones sense rostre, pertanyents als diferents partits d'esquerres; en contraposició i a la dreta de la dona, representants de l'Església i del capital, personatges de les dretes tradicionals, dibuixats en negre i aixafant cadàvers, volen impedir-li votar estirant-la per les faldilles. En moltes de les seves obres, l'autora palesa el seu compromís social i polític.

71 |

Dibuix del cartell «¡Votad al Frente Popular!». Revista *Nueva Cultura*, núm. 11 (suplement)

València, març-abril del 1936
Paper imprès

Biblioteca del MNAC-Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona

Juana Francisca Rubio García

Paquita Rubio o Paquita Bardasano

Madrid

1911–2008

Fou l'única dona que treballà, durant la guerra, com a cartellista a *La Gallofa*, taller de propaganda de la Secció d'Arts Plàstiques de les Joventuts Socialistes Unificades (JSU), a les quals pertanyia. En la majoria dels seus cartells al·ludia a les dones i a la seva participació en la guerra, optant pel realisme com a estètica a causa de la influència soviètica. De la vintena de cartells que va signar, se'n conserven només uns quants. Gairebé tots eren per a organitzacions de dones: Muchachas, de Madrid, o Unión de Muchachas, de València, organitzacions juvenils femenines compromeses amb la causa republicana. Les seves figures femenines solen representar joves musculosos, atlètiques, masculinitzades, amb espatlles amples i cames reforçades, un nou model de dona jove en què s'exaltava el cos aconseguit amb l'esport, considerat com una pràctica complementària de la cultura. També va col·laborar com a il·lustradora en moltes revistes.

Paquita Rubio, que havia participat en l'Exposició Internacional de París del 1937, va concórrer a l'*Exposició de la joventut. L'art al servei del poble*, organitzada per la Comissió de Cultura i Propaganda del PSUC i inaugurada el 2 de maig de 1938 a l'Hotel Colon de Barcelona.

Quan el Govern de la República s'hagué de traslladar a València, ella i el seu marit, el cartellista José Bardasano, amb la seva filla, també se n'hi anaren. De València marxaren a Barcelona, des d'on, a punt d'acabar-se la guerra, sortiren cap a França i, des d'allà, cap a Mèxic. La parella va tornar a Espanya el 1961.

81 |

72 |

Homenaje a Madrid, 7 de noviembre de 1936 - 7 de noviembre de 1937

Cap al 1936
Paper imprès

Fundación Pablo Iglesias. Archivo y Biblioteca,
Alcalá de Henares (Madrid)

73 |

Dues dones

Barcelona: Impremta Seix Barral, agost del 1937
Gravat sobre paper (targeta)

Fundación Pablo Iglesias. Archivo y Biblioteca,
Alcalá de Henares (Madrid)

74 |

Revista *Alianza*: Órgano de la A. J. A. de España [Alianza Juvenil Antifascista de España], secció «Nuestros Artistas», any I, núm. 2, p. 2

9 de juny de 1938
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca)

75 |

Dibuix que il·lustra el text de Llibertat Picornell «Per una joventut sana, forta i feliç». Revista *Compañya*, any I, núm. 9, p. 7

Barcelona, 15 d'agost de 1937
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

76 |

«¡Mujeres! ¡En pie!». Il·lustració de la portada del diari *ABC: Diario Republicano de Izquierdas*. Año Trigésimosegundo

Madrid, 13 de novembre de 1936
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

El centre de la composició d'aquesta portada de l'*ABC*, diari de Madrid que des del 19 de juliol de 1939 fou confiscat pel Govern republicà, l'ocupa una jove vestida amb la granota miliciana, envoltada de dones treballant en tasques considerades masculines. És una crida a la resta de dones perquè s'ocupin de les feines que feien els homes abans de partir cap al front: al camp, a les fàbriques, als carrers, als hospitals... Pot semblar una crida per retirar les dones de les trinxeres aplicant els decrets de Largo Caballero de la tardor del 1936, però autors com Gonzalo Berger i Tània Batlló afirmen que els decrets no al·ludien explícitament a l'expulsió de les dones del front. A més, han documentat més de 3.200 dones combatents a les milícies i a l'Exèrcit Popular, malgrat que partits i institucions propugnaven la seva retirada.

77 |

Il·lustració de la portada de *Moments: La Revista del Nostre Temps*, núm. 11

Barcelona: La Casa dels Secretaris / Elzeviriana, 1938
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

78 |

Dibuix que il·lustra l'article de Loren «¿Por qué el fascismo quiere nuestra patria?». Revista *Muchachas: Unión de Muchachas de España*, 2a època, núm. 2, p. 5

Barcelona: Comité Nacional de Unión de Muchachas de España, 1 de juny de 1938
Paper imprès

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

79 |

¡Compañeras! Ocupad los puestos de los que se van a empuñar un fusil. Cartell de propaganda de les Juventuts Socialistes Unificades (JSU)

Madrid: Helios Artes Gráficas, UGT, 1937
Cromolitografia sobre paper

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

80 |

Conferencia de las Muchachas de Madrid

Madrid: Unión Poligráfica, Consejo Obrero, maig del 1937
Cromolitografia sobre paper

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

81 |

Campamento de Unión de Muchachas

Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Sanidad / València: Gráficas Valencia (editorial intervinguda per la UGT-CNT), s.d.
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

Una jove a punt de llançar la javelina representa un nou model de dona en què s'exalta el cos modelat gràcies a l'esport, considerat una pràctica complementària de la cultura. Les figures femenines dels seus cartells solen ser joves musculoses, atlètiques, masculinitzades, amb espatlles amples i cames reforçades; en definitiva, joves que criden a fer exercici físic per arribar a ser dones fortes i valentes, dones que puguin combatre tant en el front com a la rereguarda. Una imatge que podria recordar la feminista, poeta, periodista, llançadora de javelina, tenista i esquidora de l'època, Anna Maria Martínez Sagi, una de les dones que més va glossar les virtuts de la pràctica esportiva.

82 |

82 |

Unión de Muchachas. Campamento deportivo

Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Sanidad / València: Lit. S. Dura, socialitzada per la UGT-CNT, 1936
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

83 |

El día de alerta. Noviembre

València: Ortega (editorial intervinguda per la UGT-CNT), 1936
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

84 |

Nuestros brazos serán los vuestros. Unión de Muchachas, Alianza de la Dona Jove

Barcelona: Subsecretaria de Propaganda / Imp. Sociedad General de Publicaciones (EC), 1937-1938
Cromolitografia sobre paper

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

85 |

Tota la joventut per a la campanya d'hivern: 10-25 novembre

Barcelona: Juventudes Socialistas Unificadas / Lit. Lafón y Miralles (C.O.), 1936-1938
Litografia sobre paper

Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca

«Amb la instauració de la Segona República, es produí a Espanya un canvi no tan sols polític, sinó també artístic.»

Soledad Martínez García

Maruja Mallo

**Pseudònim d'Ana María
Gómez González**

**Vivero, Lugo—Madrid
1902—1995**

Maruja Mallo, dona transgressora i artista compromesa amb la República, fou professora al Lyceum Club Femenino i a la Residencia de Señoritas, ambdós a Madrid, i participà en les Misiones Pedagógicas.

A París el 1932 i al Saló de Tardor de Barcelona el 1933 va exposar la sèrie *Cloacas y campanarios*. La sèrie, depriment i amarga, fou relacionada amb l'Espanya negra; ella deia que aquestes obres eren una confrontació amb un món regit per la descomposició. Es tractava de netejar el terreny, abans d'edificar un món nou. Amb dues obres d'aquesta sèrie (*Huella* i *Sapo y excrementos*) participà en l'Exposició Logicofobista celebrada a Barcelona el maig del 1936.

L'últim quadre que feu a Espanya abans de marxar a l'exili fou el gran oli *Sorpresa del trigo*, inspirat en la imatge d'una dona vista a la manifestació de l'1 de maig de 1936. L'obra donaria pas a una sèrie carregada d'esperança en el futur, anomenada *La religión del trabajo* i acabada a l'exili, en què tenen un gran protagonisme les espigues sorgides de les mans de dones, on rau la base de la vida.

Amb el seu company, el trotskista Alberto Fernández Mezquita, col·laborà en les Misiones Pedagógicas de Galícia. Esclatada la guerra, s'hi quedà un temps contemplant esfereïda el que passava. Prengué nota dels fets i dels noms de les persones fins que passà a Portugal, des d'on, amb l'ajut de Gabriela Mistral, inicià l'exili cap a l'Argentina. El 1938 escrigué un text sobre els seus darrers dies a Galícia, que *La Vanguardia* publicà il·lustrat amb reproduccions de la sèrie *La religión del trabajo*.

86 |

Text i il·lustració de l'article «Relato veraz de la realidad de Galicia» (1). *La Vanguardia*, núm. 23221, p. 7

Barcelona, 14 d'agost de 1938
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

87 |

Text i il·lustració de l'article «Relato veraz de la realidad de Galicia» (2). *La Vanguardia*, núm. 23222, p. 4

Barcelona, 16 d'agost de 1938
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

88 |

Text i il·lustració de l'article «Relato veraz de la realidad de Galicia» (3). *La Vanguardia*, núm. 23223, p. 11

Barcelona, 21 d'agost de 1938
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

89 |

Article «Relato veraz de la realidad de Galicia» (4). *La Vanguardia*, núm. 23227, p. 5

Barcelona, 26 d'agost de 1938
Paper imprès

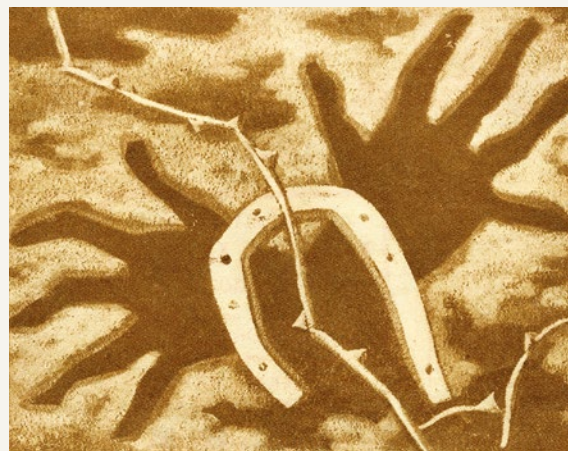
Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

90 |

L'empremta. Còpia facsimilar a partir d'una fotografia apareguda a la revista setmanal *Estampa*, del 14 de novembre de 1931

L'obra original és una pintura a l'oli sobre tela, datada l'any 1931.

Obra avui desapareguda que pertany a la sèrie *Cloacas y campanarios* (1928-1932), sèrie exposada a París el 1932 i al Saló de Tardor de Barcelona el 1933. Juntament amb *Sapo y excrementos*, va formar part de l'Exposició Logicofobista de Barcelona del maig del 1936. Hi apareixen dues mans lligades, que s'interpreten com la falta de llibertat, i, a sobre, una ferradura amb les puntes cap avall, fet que simbolitza la pèrdua de protecció de l'amulet. La tija d'un card sec representa la manca d'esperança. Com la resta de les obres de la sèrie, depriment i amarga, fou relacionada amb l'Espanya negra. Els surrealistes francesos la interpretaren com una imatge de «l'Espanya brutal i injuriosa». Maruja Mallo deia que aquestes obres eren una confrontació amb un món regit per la descomposició i la caducitat; una mena de descens iniciàtic als inferns que havia de precedir una fase de renovada construcció; és a dir, es tractava d'escombrar, de netejar el terreny, abans d'edificar un món nou.

90 |

Remedios Varo Uranga

Anglès, Girona—Ciutat de Mèxic
1908—1963

Va estudiar a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, a Madrid, on feu amistat amb Maruja Mallo, Delhy Tejero, Francis Bartolozzi... El 1930 es casà amb Gerardo Lizarraga, anarquista convençut, amb qui se n'anà a París. El 1932 es traslladà a la Barcelona republicana, on es dedicà al dibuix publicitari i contactà amb els surrealistes, amb els quals jugà a fer «cadàvers exquisits».

El 1936 participà en l'Exposició Logicofobista, celebrada a Barcelona, amb tres obres: *La cama alliberadora de les amebes gegants*, *Lliçons de costura* i *Accidentalitat de la dona-violència*. El títol d'aquesta obra sembla críptic, però el terme abstracte (*accidentalitat*) fa albirar la seva potent denúncia del maltractament exercit contra les dones. La *Venus de Milo* és per a ella la icona de la fertilitat, l'amor, la sensualitat, la bellesa, la feminitat, és a dir, el símbol de les dones. *Accidentalitat de la dona-violència* és una de les primeres obres de Remedios, que encara no ha aconseguit el seu propi estil.

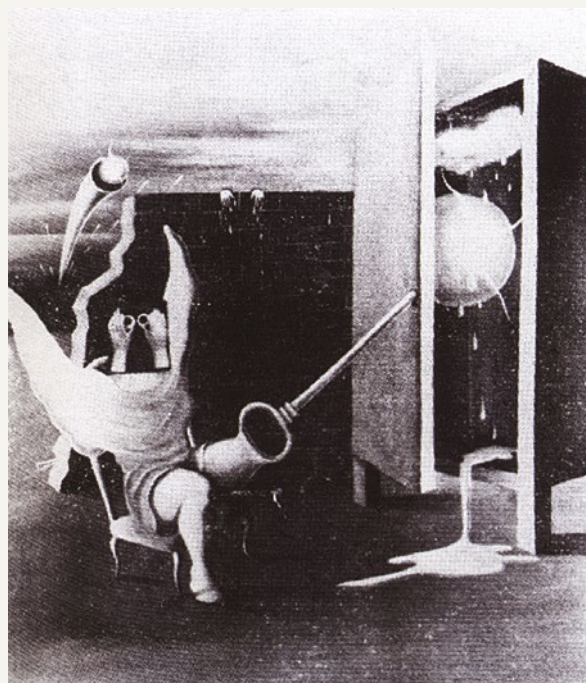
El 1936 conegué el poeta surrealista trotskista Benjamín Péret; amb ell i amb Esteban Francés marxà cap a París, on feu amistat amb Leonora Carrington i descobrí les teories orientalistes de Gurdjieff. El 1940, ocupat París pels nazis, Remedios se n'anà al sud de França, des d'on, passant per Marsella i Algèria, partí cap a Mèxic, on arribà el gener del 1942. A Mèxic consolidà el seu estil peculiar, que reflecteix un món harmoniós i rebutja tot allò morbós i violent. Creà un món propi de personatges irònicament metafòrics, el rostre dels quals té una semblança al seu. El 1963, amb cinquanta-cinc anys, morí sobtadament.

91 |

Circ. Còpia facsimilar

L'obra original és un dibuix a la ploma amb tinta i aiguada sobre paper, datat l'any 1935.

Aquesta petita obra, també titulada *Composició*, podria evocar-nos el cadàver exquisit de *Quiere conocer las causas de*, del mateix any, signat per Marcel Jean, Esteban Francès i ella mateixa. La iconografia de *Circ* és ben críptica; l'artista hi utilitza elements propis del repertori surrealista: un arbre sec i tou que es nua i es retorça, els caps substituïts per ales de papallona, la mà tallada... Un ésser lànguid, sostingut per unes croses dalinianes, sembla rebre l'alè vital mitjançant una mena de cordó umbilical lleument subjectat per la mà que sorgeix del terra. En aquests anys, Remedios Varo, identificada plenament amb els valors republicans d'esquerres, s'integrà en el surrealisme, moviment artístic nodrit amb el marxisme i la psicoanàlisi.

92 |

92 |

La cama alliberadora de les amebes gegants. Còpia facsimilar

L'obra original és una pintura a l'oli sobre tela, datada cap a l'any 1935.

Tota una sèrie d'elements mancats de relació entre si tenen aquí, no obstant això, una gran càrrega evocativa d'associacions inquietants: el mur derruït, la pròtesi o crossa en forma de clau, la dona sense cap i amb ales, un gran armari contenint un núvol amb pluja... El títol evoca la potencialitat de la dona com a alliberadora de tot tipus d'«amebes». Aquesta és una de les tres obres que Remedios Varo va presentar a l'Exposició Logicofobista de Barcelona del 1936, juntament amb *Les lliçons de costura*, ambdues en parador desconegut, i *Accidentalitat de la dona-violència*, exposada actualment al MNAC.

Elisa Piqueras Lozano

Albacete – València

1912 – 1974

Aquesta pintora i escultora s'inclou en la generació valenciana dels anys trenta, juntament amb Manuela Ballester i els germans Renau Berenguer, entre d'altres. En el context de la lluita i de les activitats polítiques dels estudiants universitaris, es va trobar amb Juan Renau, amb qui es va casar; els dos formaven part de la Federació Universitària Escolar (FUE) de València.

Després del cop d'estat feixista, s'afilià a l'Aliança d'Intel·lectuals Antifeixistes. El 1937 col·laborà en l'organització del II Congrés Internacional d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura, en el Socors Roig Internacional i en l'Asociación de Mujeres Antifascistas (AMA), i participà en la II Conferència Nacional de Dones Antifeixistes, que se celebrà a València. Posteriorment, amb Juan Renau es traslladà a Barcelona, on treballà de professora de dibuix a l'Institut Obrer de la ciutat. Alumnes i companys la recordaven per la seva gran agilitat amb els llapis i les pintures.

Com a il·lustradora va col·laborar en les revistes *Verdad*, òrgan d'expressió de la Unificació Comunista Socialista, dirigida per Josep Renau i per Max Aub, i en *Pasionaria: Revista de las Mujeres Antifascistas de Valencia*, dirigida per la seva concunyada Manuela Ballester.

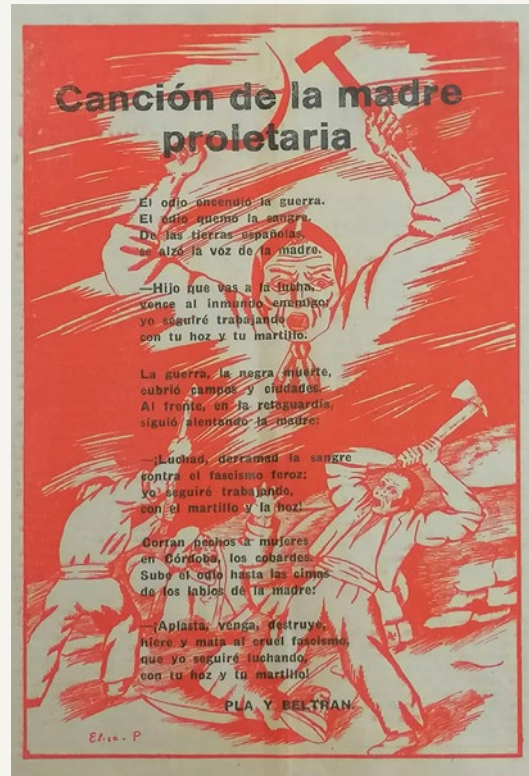
El 1939 passà penosament la frontera cap a França amb la família Ballester. Després d'estar en el camp de concentració d'Argelers, marxà cap a Colòmbia amb Juan Renau. A partir del 1946 s'instal·laren a Mèxic. Tornaren a València el 1957, on Elisa morí, després d'una llarga malaltia, amb seixanta-dos anys.

Il·lustració per a la «Canción de la madre proletaria». *Pasionaria: Revista de las Mujeres Antifascistas de Valencia*, núm. 2 [p. 2-3]

23 d'octubre de 1936
Paper imprès

Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu, València

En aquesta il·lustració de la revista *Pasionaria: Revista de las Mujeres Antifascistas de Valencia*, dirigida per la seva concunyada, Manuela Ballester Vilaseca, hi representà en tinta roja el sentit de la cançó. La composició consta de dos nivells: a l'inferior, dos camperols ataquen un militar que simbolitza el feixisme; al superior, amb la falç i el martell enlairats, la «mare proletària» anima amb vehemència la lluita dels dos homes, al·legoria de la mare pàtria que es defensa de l'enemic feixista. En aquells anys de guerra, Piqueras també col·laborà amb petites il·lustracions en el diari *La Verdad*, on les seves vinyetes caricaturitzaven, molt irònicament, els militars sollevats, l'Església o personatges del moment.

Altres artistes poc conegudes

Malauradament, amb data d'avui, d'algunes artistes sabem o coneixem ben poca cosa, com ara la seva participació en exposicions i algunes de les seves obres: pintures (Anna Aguilera Gassol i Àngela Nebot Molada) o il·lustracions per a revistes compromeses amb el moment històric que s'estava vivint (Mari Batlle, Montserrat Barta Prats, Alma Tapia Bolívar i Mariona Lluch Soriano).

De tota manera, elles hi són i van treballar a través de la seva creació artística, comproment-se amb els ideals i valors de la República.

Queda encara molt camí per recórrer i molt per investigar. Volem aprofitar aquesta espai per fer-ne menció i reivindicar-les, per tal que ocupin el seu lloc en la història de l'art.

1 | **Mariona Lluch Soriano**

Barcelona, 1927

2 | **Anna Aguilera Gassol**

Barcelona, 1898-1973

3 | **Alma Tapia Bolívar**

San Lorenzo de El Escorial, 1906 – Ciutat de Mèxic, 1993

4 | **Montserrat Barta Prats**

Barcelona, 1906-1988

94 |

Anna Aguilera Gassol

Ofrena als nostres combatents

Cap al 1937

Pintura a l'oli sobre tela

MNAC-Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona

La figura de mig cos d'una jove, de formes simplificades i arrodonides, amb una garlanda al cap i un ram de flors a les mans, omple l'espai. Les pinzellades són llargues i la factura és espessa i utilitza gammes de colors vistosos i brillants, uns colors alegres que contrasten fortament amb l'expressió capficada i trista de la noia. Al revers de la tela es llegeix: «Ofrena / a els que lluiten / i donen sa vida / i donen sa sang / per la llum / per la humanitat / per l'amor i / llibertat». La iconografia —una ofrena floral de gratitud als que lluiten i moren per la llibertat— dona valor a l'obra malgrat la seva senzillesa formal.

95 |

Mariona Lluch Soriano

Dibuix no publicat per a *Tóvaritx: Setmanari Infantil*

Juny del 1936

Dibuix amb tinta i acolorit sobre paper, enganxat sobre un plafó de fusta

Col·lecció Mariona Lluch Soriano

Tóvaritx, mot rus que significa 'camarada', havia de ser un setmanari infantil dels Pioners que mai no s'arribà a publicar. La joveneta Mariona Lluch hi va dibuixar, quan només tenia nou anys, l'encontre de dos nens: l'un va corrent i l'altre camina tranquil i somrient amb un llibre sota el braç. Els Pioners eren un moviment juvenil comunista on participaven noies i nois de vuit a setze anys. Ella fou una dels aproximadament vuit mil joves barcelonins que en van formar part. El nen assenyat i serè, amb la granota blava, representava un dels objectius del moviment: treballar per a una infància culta. Mariona Lluch va fer més dibuixos, com el cartell anunciador *Homenatge a la 43 Divisió*, que ella ja no recorda; tots estan signats amb el seu nom seguit d'una estrella de cinc puntes que sempre més acompanyà la seva firma. Al número 47 de la revista *Meridià*, del 3 de desembre de 1938, Francesc Masclans, en l'article «Dibuixos d'infant», publicava la reproducció d'un petit dibuix d'ella, molt senzill però inconcebible en una nena de cinc anys.

96 |

Mari Batlle

Il·lustració de l'article de J. Grau Latorre «La guerra el tornà valent». *Moments: La Revista del Nostre Temps*, núm. 4, p. 25

Barcelona: La Casa dels Secretaris / Elzeviriana, maig del 1937
Paper imprès

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

97 |

Mari Batlle

Text de F. Aláiz, «El huerto de todos (Sucedido)», amb dibuixos de Mari Batlle. *Revista infantil Porvenir*, núm. 13

Barcelona: F.R.E.R., 1938
Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

98 |

Mari Batlle

«Juanito y Pilín y la gallina ingeniosa». *Revista Pionero Rojo: Semanario de los Niños Obreros y Campesinos*, any I, núm. 7, p. 5

1937
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca)

99 |

Mari Batlle

Text i il·lustracions de l'article «El pom de roses». *Moments: La Revista del Nostre Temps*, núm. 11, p. 39.
Còpia facsimilar

Barcelona: La Casa dels Secretaris / Elzeviriana, 1938
Paper imprès

100 |

Alma Tapia Bolívar

Alistaos en las milicias aragonesas

València: Lit. S. Dura, socialitzada per la UGT-CNT, 1936
Cromolitografia sobre paper

Biblioteca del Pavelló de la República, Barcelona

Amb colors gairebé plans, ens presenta un milicià descansant, amb el mocador lligat al cap a manera de *cachirulo* (típic dels antics pagesos d'Aragó), amb el fusell penjat a l'espatlla i amb un branquilló a la boca de llorer (símbol de la victòria esperada) o d'olivera (símbol de la pau). L'anatomia potent del milicià ressalta en la composició en diagonal. Les carnacions rogenques de la figura connoten la seva passió i força.

101 |

Alma Tapia Bolívar

Portada de la revista *Música*, núm. 5 (suplement)

Barcelona: Ministerio de Instrucción Pública, maig-juny del 1938
Paper imprès

Biblioteca de Catalunya, Barcelona

En el seu pas per Barcelona, el 1938 va il·lustrar amb petits dibuixos, senzills quant a la forma i la iconografia, el número 5 de la revista *Música*. Aquesta revista mensual, editada pel Consejo Central de la Música (Ministerio de Instrucción Pública), es publicà a Barcelona entre gener i juny del 1938. Fou un colossal esforç de resistència per mantenir viva l'activitat musical. La publicació representava també un experiment cultural enmig de l'esperit revolucionari del moment.

102 |

Montserrat Barta Prats

Revista *Porvenir: Almanaque*

Barcelona: Tierra y Libertad, 1939
Paper imprès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
(Casa de l'Ardiaca)

95 |

100 |